

საბა მეტრეველი

Saba Metreveli

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი*

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

წმინდა ილარიონ ქართველის „გზად საჭირველი“

The Difficult Path of St. Hilarion of Iberia

The arrival of Hilarion the Iberian in Rome in a difficult era for Christianity was a remarkable event. It created a complex task of searching for religious relations between Georgia and Rome, in terms of the relationship between Orthodoxy and Catholicism, for the researchers. Understandably, focusing on the fact that Hilarion arrived in Rome at a time when the relations between the Christians of the West and the East were very strained and stayed there for two years demands an answer to the question: did he have a special role regarding the dispute between the Patriarch Photius of Constantinople and Pope Nicholas I? Naturally, Hilarion the Iberian would not be a simple worshiper of Roman relics. Peter and Paul, who are called chief apostles, are equally great saints of both the East (for the Orthodox) and the West (for the Catholics). Thus, connecting his stay in Rome and praying to the saints with Catholicism is irrelevant and beyond the scope of any logic. There is no reference to the Catholic Doctrine, nor is there any disputable dogmatic (even Filioque) issue in the entirety of hagiography. Therefore, Hilarion's two-year work in Rome, in fact, does not provide any groundwork.

Hilarion the Iberian, the co-believer of the Greek, came to Rome to pray. It is possible that he was concerned about the confrontation, the great schism at that time, and took a kind of conciliatory position between Eastern and Western Christianity, which, of course, does not imply dogmatic tolerance of the Latins. Moreover, the West and the East were not divided during this period, so they did not shy away from relations with Rome. Hilarion the Iberian, who came to Rome freely, worked miracles. Performing

acts of devotion and veneration at the tombs of Peter and Paul and the holy parts of priests and martyrs can not be connected with Hilarion's sympathies towards "Roman Christianity", because we are talking about the universal sanctities of Christianity.

საკვანძო სიტყვები: ილარიონ ქართველი; პატრიარქი ფოტი; კათოლიციზმი; ღვთისმშობელი

Kay words: Hilarion the Iberian; Patriarch Foti; Catholicism; Mother of God

აგიოგრაფიული მწერლობა იმთავითვე გამორიცხავს ზღაპრულ-ფანტასტიკურსა და წარმოსახვით შექმნილს, გამონაგონს, რომლებიც ითვლება მხატვრული ლიტერატურის უპირველეს ნიშნად. ეს რომ ასეა, წერილობით ფაქტად ჯერ კიდევ იოანე საბანისძემ დაგვიდასტურა. წმ. აბოს წამების ავტორი გამორჩეული თავმდაბლობით აცხადებს: „და აღწერე უღირსისაგან გონებისა ჩემისა შემოკლებული მარტჯრობაჲ, ჭეშმარიტი და უტყუელი“ (ძეგლები, 1964, გვ. 47). გიორგი მერჩულე „წმ. გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“ დაბეჯითებით გვარწმუნებს, რომ შეაგროვა „ჭეშმარიტად თხრობილი მოწაფეთაგან და მოწაფის-მოწაფეთაგან“ (ძეგლები, 1964, გვ. 248-249). სწორედ, ამავე ტრადიციას მისდევს ილარიონ ქართველის ცხოვრების ავტორიც და გვიდასტურებს, რომ, რასაც წერს, შეკრებილი აქვს „კაცთა უტყუველთა და ჭეშმარიტთა მოწაფეთა წმიდისა ილარიონისათა“ (ძეგლები, 1967, გვ. 37). ამდენად, აგიოგრაფიის სპეციფიკის, მისი თავისებურების გასააზრებლად ქართველ ავტორთა ეს და მსგავსი შენიშვნები გვამზადებენ იმისთვის, რომ წმინდანთა ცხოვრების შესახებ მოთხრობილი ამბავი არ მივიჩნიოთ არარეალურად და ამის კვალობაზე შევეცადოთ, სულის ცხონების გზაზე განსამტკიცებლად მათი ცხოვრება გვექცეს ცოცხალ მაგალითად.

ილარიონ ქართველის მიერ გავლილი გზა ღვთის მორჩილები-სა და დიდი სიყვარულის, ჭეშმარიტებისა და რწმენის შეუვალობის

ხილული სასწაული იყო: „დავით გარეჯა, იერუსალიმი, ბითონია, კონსტანტინეპოლი, მაკედონია და რომი „მოწმე შეიქნენ მისი გულ-მხურვალე და აღზნებული მოღვაწეობისა, რომელიც დამთვარდა თესლონიკეში გარდაცვალებით და კონსტანტინეპოლის მახლობლად მის მოწაფეთათვის საგანგებოდ აშენებულ მონასტერში დამარხვით“ (კეკელიძე, 1957, გვ. 135). „ცხორებად ილარიონ ქართველისად“ ცოცხალ პასაჟებს წარმოგვიდგენს წმ. ილარიონის მოგზაურობისას შინ თუ გარეთ. არადა, როგორი აქტიური და დინამიკურია მისი „გზად საჭირველი“, სად აღარ იარა დიდი ღვაწლით, სიკეთით, ლოცვითა და აღსრულებული სასწაულებით, მათ შორის: „აღდგა და წარვიდა უდაბნოსა გარეშეისასა; წარემართა წმიდა ქალაქად იერუსალიმად; მიეახლა მთასა მას წმიდასა თაბორსა; თაყვანის-სცა წმიდასა და დიდებულსა გოლგოთასა და ცხოველს-მყოფელსა საფლავსა; და მიერ წარვიდა ბეთლემად; მიიწია მდინარედ წმიდად იორდანედ; მიიწია ვიდრე ლავრადმდე დიდისა საბადსა; წარემართა ქვეყანად თვისად და ნათესავთა მიმართ; საქართველოშივე წარვიდა მოხილვად პირველთა მათ მონასტერთა და წარვიდა მოხილვად მონასტრისა მის, რომელი აღეშენა დედისა თვისისათვის; წარემართა სამეუფოდ ქალაქად კოსტანტინოპოლედ; მოიწია მთასა ულონზოდსასა; ისევ „წარვიდა კოსტანტინეპოლედ“; წარვიდეს ჰრომედ; კუალად წარვიდეს სამეუფოდ ქალაქად კოსტანტინოპოლედ; ბოლოს „მოიწია ქალაქად თესლონიკედ“ და აქვე აღესრულა.

მთელი ამ დატვირთული მარშრუტიდან სრულიად განსაკუთრებული იყო ქრისტიანობისათვის რთულ ეპოქაში ილარიონის ჩასვლა რომში. ამ მოვლენამ დიდი თავსატეხი გაუჩინა მკვლევრებს საქართველოსა და რომის სარწმუნოებრივი ურთიერთობების ძიების, მართლმადიდებლობისა და კათოლიკობის ურთიერთმიმართების თვალსაზრისით (უფრო ვრცლად იხ. კეკელიძე, 1957; დოლაქიძე, 1974; პაპაშვილი, 1995; მაჭარაშვილი, 2014; პაპუაშვილი, 2009). თავისთავად, თვალის მიდევნება იმ ფაქტის ირგვლივ, რომ ილარიონი სწორედ დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ქრისტიანებს შორის მკვეთრად დამაბული ურთიერთობის დროს ჩადის რომში და იქ ორი წელი ჩერდება, პასუხს მოითხოვს შეკითხვაზე: ხომ არ ჰქონდა მას რამე განსაკუთრებული პოზიცია კონსტანტინეპოლის პატრიარქ ფოტისა და რომის პაპ ნიკოლოზ I-ის კამათის ირგვლივ. თუმცა, ზედმეტად

შეუსაბამოდ მიგვაჩნია მსჯელობა იმის შესახებ, რომ რომში ყოფნით მას სურდა, „პატივი მიეგო წმიდა პეტრეს აღმსარებლობისათვის და იქ დასაფლავებული „წმიდა მამებისათვის“ და, ამდენად, ეს მოვლენა მის სიმპათიებს გამოხატავს დასავლური ქრისტიანობის მიმართ. ბუნებრივია, ილარიონ ქართველი რომის სიწმინდეთა უბრალო მომლოცავი არ იქნებოდა“ (პაპაშვილი, 1995, გვ. 66). მოციქულთა თავად წოდებულნი პეტრე და პავლე თანაბრად დიდი წმინდანები არიან როგორც აღმოსავლეთის (მართლმადიდებლებისათვის), ისე დასავლეთისათვის (კათოლიკეთათვის). ამდენად, რომში დარჩენისა და სიწმინდეების მოლოცვის დაკავშირება კათოლიკურ აღმსარებლობასთან, არარელევანტურია და, საერთოდ, გასულია ყოველგვარი ლოგიკის სფეროდან. მთელ აგიოგრაფიულ თხზულებაში არანაირი მინიშნება კათოლიციზმის დოქტრინაზე არაა, აქ არც რამე სადავო დოგმატურ (თუნდაც ფილიოკვე) საკითხზეა საუბარი. ამიტომ, ნეტარი მამის ამ ორწლიან რომაულ მოღვაწეობას, რეალურად, არავითარი დასაყრდენის მოცემა არ შეუძლია. ყველა ტიპის მსჯელობა მხოლოდ სოფისტიკა იქნება. ამავე ლოგიკით ვიტყვით, რომ, ვიდრე ილარიონ ქართველი რომისკენ გაემგზავრებოდა, „შევიდა ქალაქად სამეუფოდ (ანუ კონსტანტინეპოლში – ს.მ.), თაყუანის-სცა სასურველსა თვისსა ძელსა პატიოსანსა და ამბორს-უყო სურვილით ნაწილთა წმიდათასა“ (ძეგლები, 1967, გვ. 22). სწორედ, აქ გადაწყვიტა მან რომში გამგზავრებაც, რათა მოელოცა მოციქულთა თავთა პეტრესა და პავლეს ეკლესია და მათი წმინდა ნაწილები. ამ მიზნით: „აღზებულმან სურვილითა საღმრთოდთა მესკეულად მიისწრაფა ტაძრად წმიდათა და თავთა მოციქულთა პეტრესსა და პავლესსა, თაყუანის-სცა და ამბორს-უყო მოწლედ მჭურვალეებითა სულისათა წმიდათა სამარხოთა მათთა და ყოველთავე ნაწილთა წმიდათა მღდელთ-მოდღუართა და მოწამეთასა, რომელთა ოდენ მიემთხვა“ (ძეგლები, 1967, გვ. 23).

ბერძენთა ერთმორწმუნე ილარიონ ქართველი რომში ჩავიდა სამოღვაწეოდ. არ არის გამორიცხული, რომ მას აწუხებდა ამ დროს არსებული დაპირისპირება, დიდი განხეთქილება და რაღაც შემრიგებლური პოზიცია ეჭირა აღმოსავლურ და დასავლურ ქრისტიანობას შორის, რაც, რა თქმა უნდა, არ გულისხმობს ლათინთა დოგმატურ შემწყენარებლობას. თანაც, ამ პერიოდში დასავლეთი და აღმოსავ-

ლეთი გაყოფილი არ იყო, ამიტომ რომთან ურთიერთობას არ ერიდებოდნენ. გავიხსენოთ წმ. მაქსიმე აღმსარებელი (VII ს.), რომელიც, რომის პაპ მარტინთან ერთად, შეუპოვრად იცავდა მართლმადიდებელ სარწმუნოებას მონოთელიტური მწვალებლობისაგან. რომში თავისუფლად ჩასული ილარიონ ქართველი სასწაულებს ადასრულებს. არც პეტრესა და პავლეს სამარხისა და არც მღვდელმოდღვართა და მარტვილთა წმინდა ნაწილთა ამბორისყოფა არ შეიძლება დაუუკავშიროთ „რომაელთა ქრისტიანობის“ (კ. კეკელიძის ტერმინია) მიმართ ილარიონ ქართველის წადიერსა და გულთბილ დამოკიდებულებას, რადგანაც აქ საუბარია საქრისტიანოს საყოველთაო სიწმინდეებზე.

არც იმის თქმა შეიძლება, რომ ასეთ რთულ პერიოდში რომში მყოფი ილარიონი არ დაინტერესდებოდა ქრისტიანებს შორის წარმოშობილი დოგმატური განხეთქილებით, მაგრამ აგიოგრაფი ამის შესახებ არაფერს ამბობს ისევე, როგორც უცნობია მისი რომიდან კვლავ კონსტანტინეპოლში დაბრუნების მიზეზი. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ „ილარიონ ქართველის კანონიზება მოხდა კონსტანტინეპოლის პატრიარქების ეგნატესა და ფოტი დიდის დროს“ (კეკელიძე, 1957, გვ. 153). რა თქმა უნდა, ანტილათინი ბერძენი სასულიერო დასი კათოლიკობის ინტერესებისკენ რაიმე ნიშნით მიდრეკილ ადამიანს წმინდანად არ აღიარებდა, მით უფრო ასეთ დაპირისპირებულ ეპოქაში. გარდა ამისა, ტექსტში შავით თეთრზე წერია, რომ ეგნატე პატრიარქი, მღვდელმთავრებთან ერთად, მოიხიბლა ილარიონ ქართველის მოწაფეთა რწმენითა და სულიერი საუნჯე უწოდა მათ, რადგან: „ცნა ღირსებად მათი და სარწმუნოებად მართალი“ (დაწვრილებით იხ. მაჭარაშვილი, 2014, გვ. 56-61). უნებურად გაგახსენდება წმ. გიორგი მთაწმინდელის პასუხი პატრიარქის წინაშე წარმოთქმული, რომ „ესე არს სარწმუნოებად მართალი ნათესავისა ჩუენისაჲ. და რაჟამს ერთგზის გვცნობიეს, არღარა მიდრეკილ ვართ მარცხლ, გინა მარჯულ“ (ძეგლები, 1967, გვ. 178).

ქრისტიანული ღვთისმეტყველება იცნობს მაქსიმე აღმსარებლის, ფოტი დიდის, ანასტასი სინაელისა და თეოდორიტე კვირელის ცნობილ ტექსტებს „აღსარებად მართლისა სარწმუნოებისაჲ“. „სარწმუნოება“ ხშირად აღნიშნავდა სარწმუნოების სიმბოლოს//მრწამსს (დაწვრილებით იხ. მაჭარაშვილი, 2010). ამ კონტექსტში შესაძლოა, ქართველი აგიოგრაფის განმარტება „სარწმუნოებად მართალი“ ფილი-

ოკვესაგან განდგომასაც გულისხმობდეს. გარდა ამისა, „წმ. ილარიონ ქართველის ცხოვრება“ ღვთისმშობლის პირით ადასტურებს, რომ ქართველი ერი იესო ქრისტეს მიერ მიენიჭა მას „შეურყეველად მართლმადიდებლობისათვის მათისა“. ასე რომ, მთელი ტექსტი მართლმადიდებლობის ერთგვარი აპოლოგიაა. ქრისტიანობისათვის ასეთ კრიზისულ ვითარებაში აქცენტი „მართალ სარწმუნოებაზე“ უფრო იქით იხრება, რომ თავად ილარიონი და მისი მოწაფენი არ იდგნენ მეორე მხარეზე. აქ საუბარია წმინდად დოგმატურ პოზიცი- აზე; რომ არ იზიარებდნენ დასავლურ პნევმატოლოგიურ ფორმუ- ლას. ცოტა უხერხულია თავად ეგნატე პატრიარქის მიჩნევა „ანტი- ლათინ პატრიარქად“ (მაჭარაშვილი, 2014, გვ. 59). ცნობილია, რომ ფოტის დამაბული ურთიერთობა ჰქონდა რომთან, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც ბულგარეთი კონსტანტინეპოლის გავლენის ქვეშ მო- აქცია. ეგნატეს კი, პოლიტიკური კონიუნქტურის გამო, სიმპათიები გააჩნდა რომის მიმართ თუნდაც იმიტომ, რომ ეს უკანასკნელი მისი პატრიარქობის მხარდამჭერი იყო. აქ, რა თქმა უნდა, არ იგულისხ- მება ეგნატეს მხრიდან რაიმე ტიპის სარწმუნოებრივ-დოგმატური მხარდაჭერა ლათინთა ქრისტიანობისა. ასე რომ ყოფილიყო, მას მართლმადიდებელი ეკლესია წმინდანად არ შერაცხავდა.

„წმ. ილარიონ ქართველის ცხოვრება“ უაღრესად მნიშვნელო- ვანი ძეგლია ქართულ აგიოგრაფიაში იმ მხრივაც, რომ ის არის ერთი უპირველესი თხზულება, რომელშიც გაცხადებულია საქართველოს ღვთისმშობლისადმი მინიჭების, წილხვდომილობაზე მინიშნების იდეა, კერძოდ: ულუმბოს მთაზე, ორ ქრისტესმიერ ძმასთან ერთად, მცირე ეკლესიას შეხიზნულ ილარიონს მამასახლისი დაუპირებს გა- ძეგვბას. წმინდა მამა იძულებულია, მორჩილებით მიიღოს ეს განჩი- ნება. ღამით მამასახლისს ღვთისმშობელი გამოეცხადება და წყრო- მით ამცნობს: „რადსა ინებე მათი განძებად, რომელნი მოსრულ არიან სიყუარულისათვის ღმრთისა, და არა დაიმარხე მცნებად უცხოთა შეწყნარებისათვის, ვითარ ეტყვის უფალი და ძე ჩემი მდიდარსა მას? ანუ არა უწყია, ვითარმედ მრავალნი დამკვდრებად არიან მთასა ამას მათისა ენისა მეტყუელნი და ცხოვნებად არიან! და რომელნი მათ არა შეიწყნარებენ, მტერ ჩემდა არიან, რამეთუ ჩემდა მონიჭებულს არს ძისა მიერ ჩემისა ნათესავი იგი შეურყეველად მართლმადიდებლო- ბისათვის მათისა“ (ძეგლები, 1967, გვ. 20).

„წმ. ილარიონ ქართველის ცხოვრების“ ტექსტზე უფრო ადრე, წმ. ნინოსადმი მიძღვნილ IX-X სს-ის. ანონიმურ საგალობლებში მოციქულთა სწორი ნინო მხოლოდ ღვთისმშობლის მოწაფედ მოიხსენიება (ვრცლად იხ. ბეზარაშვილი, 2002, გვ. 124-125), თუმცა „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ ადრეულ რედაქციებში მარიამ მაგდალელია მისი პირველსახე და მფარველი (მეტრეველი, 2000, გვ. 51-56). ქართული წერილობითი ძეგლები მხოლოდ XII საუკუნიდან გვიდასტურებენ, რომ საქართველო ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის წილხვედრია – ეს უკვე დოკუმენტურად ჩანს „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ არსენ ბერისეულ მეტაფრასულ ვერსიაში; ნიკოლოზ გულაბერისძის „საკითხავი სუეტისა ცხოველისა კუართისა საუფლოჲსა და კათოლიკე ეკლესიისაში“; წმინდა ნინოსადმი მიძღვნილ არსენ ბულმაისიმისძისეულ საგალობლებში; „ქართლის ცხოვრების“ ლეონტი მროველისეულ რედაქციაში, რომელიც ვახტანგ VI-ის სწავლულ კაცთა კომისიას მიეწერება (XVIII ს.). თუმცა, ზ. გამსახურდიას აზრით, ჯერ კიდევ VII ს. კვიპროსის მთავარეპისკოპოს არკადის „წმინდა სვიმეონ მესვეტის ცხოვრებაში“ სულიწმიდა გვევლინება საქართველოს მფარველად, ხოლო სულიწმიდის მიწიერი გამოხატულებაა ღვთისმშობელი (გამსახურდია, 2007, გვ. 55).

საქართველოს ყოვლადწმინდა მარიამისადმი წილხვედომილობის საკითხმა ცხოველი ინტერესი გამოიწვია ბერძნულ მწერლობაშიც. მაგალითისთვის გამოდგება ბერძენი ათონელი მამის – სტეფანეს – „გონითი სამოთხე“ (XI ს.), რომელშიც საუბარია ივერიის ყოვლადწმინდა მარიამისადმი წილხვედომილობაზე. ეს ნაშრომი იმდენად პოპულარული იყო, რომ 1659 წ. რუსეთის ვალდაის ივერიის კარის ღვთისმშობლის სახელობის მონასტერში რუსულ ენაზედაც თარგმნეს. აღარაფერს ვამბობთ წმ. სერაფიმ საროველისა და ლავრენტი ჩერნიგოველის შესახებ, რომლებიც დაბეჯითებით გვარწმუნებდნენ ივერიის ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის წილხვედმილობაში¹.

1 საერთოდ, ეს ძალიან ვრცელი თემაა და მასზე ბევრი იწერება, მათ შორის: ბეზარაშვილი ქ. საქართველოს ღვთისმშობლისადმი წილხვედომილობის იდეა. მაცვლოვანი, სამთავროს წმიდა ნინოს დედათა მონასტრის პერიოდული გამოცემა. მცხეთა, 2011, 27 სექტემბერი, N2. გვ. 24-30; ბეზარაშვილი ქ. ქართული წერილობითი ტრადიცია ღვთისმშობლის შესახებ. რელიგიის ისტორიის საკითხები, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია. თბილისი, 2010, ტ. I, გვ. 24-44; გოილაძე ვ. ღვთისმშობლისადმი საქართველოს წილხვედომილობის იდეა. ანდრია მოციქუ-

როგორც ზემოთ ვთქვი, „ცხოვრებად და მოქალაქობად ილარიონ ქართველისად“ პირველი ძეგლია ქართულ მწერლობაში, რომელშიც გაცხადებულია საქართველოს ღვთისმშობლისადმი წილხვდომილობა. კორნელი კეკელიძის აზრით, ეს გადმოცემა ჩვენს მწერლობაში წმინდა ნინოს ცხოვრების შეთხზვის შემდეგ დამყარდა, არაუადრეს X საუკუნისა (კეკელიძე, 1957, გვ. 138). თხზულებაში ორჯერ არის აღწერილი ღვთისმშობლის გამოცხადება (ღვთისმშობლის სიმბოლიკის შესახებ „წმინდა ილარიონ ქართველის ცხოვრებაში“ დაწვრილებით იხ. ბუბუტიევილი, 2009, გვ. 27-30). ძალიან საინტერესოა ის ფაქტი, რომ „წმ. ილარიონ ქართველის ცხოვრებაში“ ღვთისმშობელი გვევლინება, როგორც გზაზე დამყენებელი და დამცველი, მფარველი. ტექსტის მიხედვით, ერთ საღამოს ნეტარმა მამამ იხილა ჩვენება, რომელშიც ყოვლაწმინდა დედა ეუბნება: „ილარიონ, მისწრაფე სახედ შენდა და დაუშადე სერი უფალსა“ (ძეგლები, 1967, გვ. 15). ამის შემდეგ ბევრი რამ შეიცვლება მის ცხოვრებაში: იორდა-ნეს უდაბნოში შვიდწლიანი მოღვაწეობის შემდეგ დაბრუნდა საქართველოში, სადაც მამაც და ძმაც გარდაცვლილი დახვდა, დედისგან მიიღო სრული ქონება, მანაც უშურველად შესწირა კეთილ საქმეს, მშობლისთვის მონასტერი ააგო, მერე მამათა მონასტრის მშენებლობას შეუდგა, მონაგები გლახაკებს შესწირა. მერე კი გაუდგა გზას კონსტანტინეპოლისაკენ. მან მორჩილებით აღასრულა ყოვლაღმინდა დედის კურთხევა, განემზადებინა „სერი უფალსა“. სწორედ, ამ ეპიზოდში ჩანს ღვთისმშობელი-ოდიგიტრია, როგორც გზაზე დამყენებელი, გზის წარმმართველი. რაც შეეხება მის მფარველობას, დაკავშირებულია იმ ეპიზოდთან, რომლის შესახებაც ზემოთ ვისაუბრეთ, როცა ეკლესიიდან წმ. ილარიონის გაგდება სურდა მამასახლისს და სწორედ, ღვთისმშობლის მეოხებით იქნა შეწყნარებული.

ლი საქართველოში. ქართველთა განმანათლებლები. თბილისი, 2015. გვ. 10-20; მახარაშვილი ს. წმ. ნინო, ჯვარი ვაზისა და საქართველოს ღვთისმშობლისადმი წილხვდომილობის საკითხისათვის. წმინდა ნინოს ცხოვრება და ქართლის მოქცევა, ლიტერატურის ინსტიტუტის მუგზური. თბილისი, 2009. გვ. 209-222; ხალვაში რ. ღვთისმშობლისადმი წილხვდომილობა, წმ. ანდრიას ქადაგება და აწყურის ხატი. ანდრია პირველწოდებული საქართველოში. ბათუმი, 2011. გვ.109-117; ჭელიძე ე. ღვთისმშობლისადმი ქართლის წილხვდომილობის შესახებ: განთავსებულია 30.05.2015. მისამართი://library.church.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=580%3A2015-05-30-16-57-08&catid=49%3A2010-12-12-19-59-31&Itemid=69&lang=ka.

შეგვიძლია ვთქვათ, რომ „წმინდა ილარიონ ქართველის ცხოვრება“, ფაქტობრივად, ადასტურებს ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის განსაკუთრებულ მეოხებასა და მფარველობას ქართველი ერის წინაშე. ის არის ილარიონის, განზოგადებულად კი ჩვენი ერის, სწორ გზაზე, ქრისტეს გზაზე, დამყენებელი, მეოხი და მფარველი. აგიოგრაფიულ ტექსტში ამ გზითაც ვლინდება ღვთისმშობლისადმი ჩვენი ქვეყნის წილხვდომილობის ფაქტი („ჩემდა მონიჭებულს არს ძისა მიერ ჩემისა ნათესავი იგი შეურყეველად მართლმადიდებლობისათვის მათისა“).

ბევრი რამით ჰგავს „წმ. ილარიონ ქართველის ცხოვრება“ გიორგი მერჩულის „წმ. გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებას“ (ვრცლად იხ. მახარაშვილი, 2009, გვ. 21-27), მაგრამ ამ ტიპოლოგიური პარალელებიდან უნდა გამოვყოთ ილარიონის, როგორც დედისთვის მზრუნველი შვილის, სახე. მართლაც, ეს კონვენციური მოტივი არაა უცხო არც ქართული და არც ბერძნული აგიოგრაფიისათვის და კარგად წარმოაჩენს, ზოგადად, აგიოგრაფიის მყარი კომპოზიციური შაბლონის თავისებურებას.

ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის ლოცვა-კურთხევით შინ დაბრუნებულ ილარიონს მამა და ძმა გარდაცვლილი დახვდა. რა თქმა უნდა, აგიოგრაფს არ რჩება უყურადღებოდ ნეტარი მამის განცდები: „იგლოვნა იგინი ბუნებითითა ტკივილითა“ (ძეგლები, 1967, გვ. 15) – ამ სიტყვებს მიღმა იკითხება დიდი ადამიანური წუხილი, სევდა და შეჭირვება. მაგრამ, მორწმუნე ადამიანისათვის სიკვდილს გარდაცვალება ენაცვლება და არ შეიძლება ის უიმედობას მიეცეს. სწორედ ამიტომ, ილარიონი „აღდგა და შეწირა მადლობაჲ ღმრთისა მიმართ და ყო ლოცვაჲ ლხინებისა და ნეტარებისა მათისათვის“ (იქვე, 15). გარდაცვლილი მამა და ძმა ნეტარი ბერის წმინდა ლოცვების მუდმივი ბინადარნი იქნებიან. სწორედ, აქ დაივანებს ეს უხილავი ერთობა იქ წასულსა და აქ ჩარჩენილს შორის. ასე ამთლიანებს ლოცვითი ერთობა წუთისოფელს მარადიულ სოფელთან. გარდაცვლილთა სულის საცხოვნებლად აღვლენილი ლოცვები, სასუფეველში მათს დასამკვიდრებლად უფლისთვის შეწირული ვედრება არის ის გზა, რომელიც გვეძლევა კონკრეტულ მაგალითად, როგორ უნდა ვიქცეოდეთ მსგავს სიტუაციაში, რათა არ მივეცეთ სასოწარკვეთილებას და ლოცვით აღვადგინოთ კავშირი ამიერსა და იმიერს შორის.

ამის შემდეგ, ილარიონ ქართველს საზრუნავად რჩება მშობელი დედა. „ილუწიდა შვილებრითა მოღუაწებითა“ (ძეგლები, 1967, გვ. 15) – ვკითხულობთ თხზულებაში და ეს ღვაწლი კონკრეტულად ვლინდება ილარიონის მიზანმიმართულ ქმედებაში. დედაშვილობის ამ ეპიზოდს ლაიტმოტივად გასდევს ათ მცნებაზე დაფუძნებული მთავარი სწავლება, რომელიც ასეა ფორმულირებული ტექსტში: „პატივისცემაჲ მშობელთაჲ განწესებულ არს შჯულსა შინა ძუელსა და ახალსა“ (იქვე, 15). აგიოგრაფი გვაუწყებს, რომ ილარიონმა „პირველ ყოვლისა იზრუნა ცხოვრებაჲ დედისა თვისისაჲ“. რა თქმა უნდა, „ზრუნვა“ დაუკავშირდა სამონასტრო ცხოვრებას – სულის ხსნისა და გადარჩენის სავანეს. ამიტომაც, ააშენა დედათა მონასტერი სამოღვაწეოდ „კეთილსა და შუენიერსა“ ადგილას და აქ განუწესა ცხოვრება საკუთარ დედას (მეტაფრასული რედაქცისა და მოკლე რედაქციის ათონური ნუსხის მიხედვით, ილარიონს ცოცხალი დახვდა დედა და ერთი და). ამავე მონასტერს შესწირა რამდენიმე სოფელი, რათა აქ მოწესეთა ცხოვრება დაცული ყოფილიყო ამქვეყნიური საზრუნავის, ხორციელი სახმარის შფოთისაგან.

რა თქმა უნდა, მონასტერს თავისი ტიპიკონი სჭირდება. ილარიონმა მათ „განუწესა წესი და კანონი, ვითარცა ჯერ-არს მონასტერსა შინა“. სხვათა შორის, იგივე „წესი და კანონი“ მამათა მონასტერსაც დაუდგინა, თანაც მამების სულიერი ღვაწლის, მათი სიძლიერის შესატყვისი: „განუწესა მათცა წესი და კანონი სიმხნისა მათისა შემსგავსებული“ (ძეგლები, 1967, გვ. 16). რა შეიძლება იყოს მთავარი ამ წესგანგებაში, თუ არადა ლოცვა, მარხვა და „ყოვლისავე წესიერად ქცევა“. სწორედ, „შვილებრითა მოღუაწებითა“ – ამ გზითა და ამ ფორმით ილარიონ ქართველი გახდა საკუთარი დედის სულიერი მოძღვარი, როგორც თხზულება გვიდასტურებს: „მამა და მოძღვარ სულიერ ექმნა დედასა მას თვისსა ხორციელსა“, მსგავსად წმინდა გრიგოლ ხანძთელისა (იხ. მეტრეველი, 2008, გვ. 290-296).

საინტერესოა ერთი დეტალიც: კონსტანტინეპოლში გამგზავრებამდე ილარიონი მოინახულებს მამის აგებულ მონასტერს, რომელშიც დაიწყო მან სულიერი მოღვაწეობა, ამის შემდეგ ესტუმრება იმ მონასტერს, დედისთვის რომ ააშენა. მართალია, ამ დროს დედამისი უკვე გარდაცვლილი იყო, მაგრამ ეს ეპიზოდი ძალიან კარგად

წარმოაჩენს მშობლის მოყვარე შვილს – დედ-მამის მონატრებას მონასტრების მოლოცვის სურვილით რომ იკლავს. თანაც, დედათა მონასტერში მის მიერვე განწესებული მშობლის ხატება, მისი აჩრდილი ეგულეობდა. ალბათ, კელია და საფლავიც „გაუცოცხლებდა“ მონატრებულ დედას. მხოლოდ ამის შემდეგ ტოვებს ნეტარი მამა საქართველოს. ის თითქოს მშობლებისაგან კურთხევაგამოთხოვილი და დალოცვილი მიემგზავრება კონსტანტინეპოლში. ეს ეპიზოდი ძალიან კარგად გამოკვეთს წმინდა ილარიონ ქართველის სულიერ პროფილს, მისი, როგორც ემოციური შვილისა და ძმის, ამასთანავე, დედის ამქვეყნიური და მარადიული ცხოვრებისათვის მზრუნველი შვილის სახეს.

ყურადღებას იქცევს აგიოგრაფის მიზანი, შექმნას სახე ღმერთ-შემოსილი მამისა, ანგელოზებრივი ხარისხით მცხოვრები ბერისა, რომელიც იყო „დიდი და ბრწყინვალე, საწადელი და სასურველი, მაღალი სათნოებათა მოლუაწებითა და უმაღლესი სულიერთა ხედვათა“ (ძეგლები, 1967, გვ. 9). დიდი სულიერი ღვაწლი სიყრმიდანვე ამკობდა ილარიონს. ის ჯერ კიდევ 15 წლის იყო, როცა განიზრახა წასვლა „უშინაგანესა უდაბნოსა“, გარეჯაში. სწორედ ამ ეპიზოდის აღწერისას გვეუბნება ავტორი, თუ როგორი გამორჩეული ღვაწლით დაიწყო ილარიონმა მეუდაბნოეს მიმღე ცხოვრება და კონკრეტულად ჩამოთვლის, რომ „მარხვითა და მღვიძარებითა ჰასაკსა მას სიჭაბუკისასა დააჭნობდა, ლოცვითა და მარადის ღმრთისა ხედვითა უჯორცოთა მიემსგავსებოდა“ (ძეგლები, 1967, გვ. 11). თხზულების ავტორს კარგად აქვს გაცნობიერებული წმინდა ილარიონის განსაკუთრებული სულიერი სტატუსის მიზეზი: მის გვერდით ადგილი ვერ დაიძვიდრა ამპარტავნობამ და ვერც ვერცხლისმოყვარეობის ცოდვამ. ეკლესიის მამათა განმარტებით, სამი ცოდვა არის „სპარაზენნი ვნებათანი“ – ყოველგვარი ვნების სათავე: დიდებისმოყვარება, გემოთმოყვარება და ვერცხლისმოყვარება. წმინდა ილარიონმა „სამნივე თავნი ესე გუელისანი“ დათრგუნა და ამიტომაც იქცა განსაკუთრებული მაღლმოსილების ქრიტიანად – ასე მსჯელობს აგიოგრაფი და მისი ეს დასკვნები არის ის ძირითადი მახასიათებლები, რომლებიც ქმნიან წმინდა ღმერთშემოსილი მამის სულიერ საუნჯეს, ანგელოზებრივი ცხოვრებითა და მოღვაწეობით გამოხატულს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ბეზარაშვილი, ქ. (2002). მასალები საქართველოს ღვთისმშობლისადმი წილ-ხვდომილობის იდეისათვის ქართულ მწერლობაში. ძველი ქართული ლიტერატურის პრობლემები. ეძღვნება პროფესორ ლევან მენაბდის დაბადებიდან 75-ე წლისთავს. თბილისი.
- ბუბუტიშვილი, ლ. (2009). საღვთისმშობლო სიმბოლიკა V-XI საუკუნეების ქართულ მწერლობაში (ჰაგიოგრაფია, ჰიმნოგრაფია). ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის დოქტორის (PHD) აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარდგენილი დისერტაცია, თბილისი.
- გამსახურდია, ზ. (2007). საქართველოს სულიერი მისია. მე-2 გამოცემა, თბილისი: „საქართველოს მაცნე“.
- კეკელიძე, კ. (1957). ნაწყვეტი ქართული აგიოგრაფიის ისტორიიდან: ცხოვრება ილარიონ ქართველისა. ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ. 4. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- მაჭარაშვილი, გ. (2010). სარწმუნოებად მართალი ჩუენ ქართველთა ნათესავისად. თბილისი, 2010. ელექტრონული ვერსია, მისამართი: http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/7997/1/Macharashvili_Giorgi.pdf.
- მაჭარაშვილი, გ. (2014). დიდი სქიზმა და საქართველო (ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი გამოკვლევა). ისტორიის დოქტორის (PHD) აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაცია. თბილისი.
- მახარაშვილი, ს. (2009). ქართული ჰაგიოგრაფიის სპეციფიკური ბუნებისათვის (ბიზანტიურ ჰაგიოგრაფიასთან მიმართებით). კრ. „ბიზანტინოლოგია საქართველოში“, თბილისი: „ლოგოსი“.
- მეტრეველი, ს. (2000). აგიოგრაფიული სიტყვა და ლოგოსი. თბილისი: „ნეკერი“.
- მეტრეველი, ს. (2008). ქართული აგიოგრაფიის იკონოგრაფიული სახისმეტყველება. თბილისი: „ნეკერი“.
- პაპაშვილი, მ. (1995). საქართველო-რომის ურთიერთობა VI-XX სს. თბილისი: „აღმამეობელი“.
- პაპუაშვილი, ნ. (2009). საქართველოსა და რომის სარწმუნოებრივი ურთიერთობები: მითოსი და რეალობა. სტატიათა კრებულში „აღმოსავლურ-დასავლური ქრისტიანობა“. თბილისი: სულხან-საბა ორბელიანის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა უნივერსიტეტი.

ძეგლები. (1964). ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, V-X სს. დასაბეჭდად მოამზადეს: ილ. აბულაძემ, ნ. ათანელაშვილმა, ნ. გოგუაძემ, ლ. ჯიქიამ, ც. ქურციკიძემ, ც. ჭანკიევმა და ც. ჯღამაიამ, ი. აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით. თბილისი: საქ. მეცნ. აკად. გამომცემლობა.

ძეგლები. (1967). ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, II, XI-XV სს. გამოსაცემად მოამზადეს ილ. აბულაძემ, ლ. ათანელაშვილმა, ნ. გოგუაძემ, მ. დოლაქიძემ, ც. ქურციკიძემ, ც. ჭანკიევმა და ც. ჯღამაიამ, ილია აბულაძის ხელმძღვანელობათა და რედაქციით, თბილისი: „მეცნიერება“.

References:

- Bezarashvili, K. (2002). Masalebi sakartvelos gvtismshoblisadmi ts'ilkhvdomilobis ideisatvis kartul mts'erlobashi. [Materials for the idea of Georgia being under the auspices of Mary, the mother of Jesus, in Georgian writing]. dzveli kartuli lit'erat'uris p'roblemebi. edzgvneba p'ropesor Levan Menabdis dabadebidan 75-e ts'listavs. Tbilisi.
- Bubut'eishvili, L. (2009). Sagvtismshoblo simbolik'a V-XI ss. kartul mts'erlobashi (hagiografia, himnografia). [Symbolism of Mary, the mother of Jesus, in Georgian writing of the 5th-11th centuries (hagiography, hymnography)]. Pilologiis doktoris (PHD) ak'ademiuri khariskhis mosap'oveblad ts'ardgenili disert'atsia, Tbilisi.
- Dzeglebi. (1964). Dzveli kartuli agiograpiuli lit'erat'uris dzeglebi. 1. [Monuments of Ancient Georgian Hagiographic Literature. 1]. Tbilisi: Georgian academy of sciences publishing house.
- Dzeglebi. (1967). Dzveli kartuli agiograpiuli lit'erat'uris dzeglebi. 2. [Monuments of Ancient Georgian Hagiographic Literature. 2]. Tbilisi: Georgian academy of sciences publishing house.
- Gamsakhurdia, Z. (2007). Sakartvelos sulieri missia. [Spiritual Mission of Georgia]. Tbilisi: „Sakartvelos matsne“.
- K'ek'elidze, K'. (1957). Et'iudebi dzveli kartuli lit'erat'uris ist'oriidan. t. 4. [Études from the History of Ancient Georgian Literature]. Tbilisi: Tbilisi state university publishing house.

- Mach'arashvili, G. (2010). Sarts'munoebai martali chuen kartvelta natesavisai, [The True Faith of Georgians]. Tbilisi, 2010. elektronuli versia, misamarti: http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/7997/1/Macharashvili_Giorgi.pdf.
- Mach'arashvili, G. (2014). Didi skizma da sakartvelo. [Great Schism and Georgia]. Ist'oriis dokt'oris (PHD) ak'ademiuri khariskhis mosap'oveblad ts'armod-genili disertatsia. Tbilisi.
- Makharashvili, S. (2009). Kartuli hagiografiis spetsipik'uri bunebisatvis (bizant'iur hagiografiastan mimartebit). [For the Specific Nature of Georgian Hagiography (in relation to Byzantine hagiography)]. K'r. „Bizant'inologia sakartveloshi“. Tbilisi: „Logosi“.
- Met'reveli, S. (2000). Agiografiuli sitq'va da logosi. [Hagiographic Word and Logos]. Tbilisi: „Nek'eri“.
- Met'reveli, S. (2008). Kartuli agiografiis ik'onografiuli sakhismetq'veleba, [Iconographic-Metaphorical System of Georgian Hagiography]. Tbilisi: „nek'eri“.
- P'ap'ashvili, M. (1995). Sakartvelo-Romis urtiertoba VI-XX ss. [Relations between Georgia and Rome in 6th-20th Centuries]. Tbilisi: „Agmashenebeli“.
- P'ap'uashvili, N. (2009). Sakartvelosa da Romis sarts'munoebrivi urtiertobebi: mitosi da realoba. [Religious Relations between Georgia and Rome: Myth and Reality]. Statiata krebulshi „Agmosavlur-dasavluri kristianoba“, Tbilisi: Sulxan-Saba Orbelianis humanitarul metsnierebata universit'et'i.